

KLUCI V OSMÉ TŘÍDĚ

David Doubek

OBSAH

ÚVOD

SKUPINY KLUKŮ

Vědci

Normální, zábavná parta

NEJLEPŠÍ KAMARÁDI

IDENTIFIKAČNÍ OKRUHY

Televize/ film /počítačové hry

Popmusic

Knihy a časopisy

Koníčky

PROFIVOLBA

DROGY A ALKOHOL/ ZAKÁZANÉ OVOCE

ÚVOD

V tomto textu sleduji, kam se dostala chlapecká skupina ve své identitní a sociální orientaci, jak se člení a vzájemně vztahuje, jak vidí svou budoucnost. Cílem bylo etnografickým způsobem zaznamenat stav v osmé třídě v již dříve sledovaných okruzích.

Podkladem pro tento text byly rozhovory s chlapci, pozorování ve třídě a videonahrávky ze třídy a videointerview, které jsem společně s kolegyní Rybovou ve třídě prováděl.

Jakýmsi doplňkem tohoto textu, či přílohou (kterou ovšem není možné fyzicky přiložit) je pak první přibližně čtyřicetiminutová verze filmu o studovaných dětech, kterou jsem z natočeného materiálu sestříhal a již ve třídě promítl¹. Tento film bude ve finální podobě dětem věnován jako jakási památka a připomínka jejich dětských let.

Data byly zpracovány programem pro zpracování a analýzu kvalitativních dat Atlas Ti, umožňujícím přímé analytické zpracování audiovizuálních dat.

Citace z rozhovorů jsou uváděny se zkrácenými otázkami v závorkách pro zestručnění textu.

Ve třídě bylo 29 dětí, z toho 14 kluků a 15 holek. Tento text se soustředí na skupinku 14 chlapců, zejména protože v minulé zprávě dostaly větší prostor dívky a chtěl jsem zaznamenat nyní pohled z chlapecké strany.

Rok po sloučení dvou tříd bylo spojení viděno chlapci jako pozitivní událost. Kluci jsou již pevně pomícháni a kamarádí se napříč bývalými třídami. Ze sociálního hlediska všichni kvitují, že mají víc kamarádů, z hlediska školního a učebního si občas stěžují, že je jich ve třídě moc a opravování špatných známek je složitější.

¹ Celý film vznikl pomocí prostředků, které PSŠE získala z grantové podpory od GAČR, tedy pomocí digitální videokamery a videostřížny. V plánu je celá série filmů ze všech studovaných tříd.

SKUPINY KLUKŮ

Vycházíme z toho, že reálné rozdělování a uskupování souvisí se schopností jej vnímat a konceptualizovat. Že tedy pokud jej všichni ve skupině nevnímají stejně, není takové rozdělení ani v samotné skupině rovnoměrně distribuováno. Dívky, které jsou ve „folk – sociologickém“ ohledu mnohem aktivnější a jejich pohled na situaci je artikulovanější, svými „modely vztahů“ interakčně produkují členitější sociální realitu, než kluci, kteří naopak pěstují jakousi ideologii sjednocení. U kluků chybí všechny ty mechanismy sociální kontroly (*drbání, pomlouvání*) a strukturace/ produkce, jaké nacházíme u dívek (Doubek, 2002).

Všichni kluci ještě silněji než dřív popírají existenci nějakých protikladných part. *Baví se spolu všichni. Jediné rozdělení, které se přiznává, je rozdělení podle zájmů.*

Karel: Kluci bych řek, že tam se to rozlišuje na takový dvě party, na zábavnou a na takovou, kde spíš se ty kluci bavěj jako vo počítačovejch hrách a třeba o fyzice a, prostě o škole.

Na jedné straně stojí malá skupina kluků, *co se baví o počítačových hrách, co se dobře učí, baví se o škole, takový přes ty technický věci*, která ale není úplně homogenní a rozhodně se zbytku nějak zvlášť nestraní. Na druhé straně stojí velká skupina kluků, *zábavná parta*, kterou spojuje především *zábava*, ve které mají přednostní místo sporty. Neexistenci prožívaného protikladu mezi oběma polaritami komentuje opět Karel:

... To je ta zábavnější parta a ty ostatní se spíš jako bavěj, smějou se sem tam, ale jako bavěj se se všema. Bořivoj patří taky mezi tu vědeckou, ale zas je pravda, že pokaždý, když ho vidim, tak se směje...

Proto přes zmíněné rozdíly nelze u kluků mluvit o takové stratifikaci, jakou lze vidět ve skupině dívek. Skupina „vědců“ má obecně o něco lepší prospěch a je proškolněji orientovaná, ale nepředstavuje žádnou chlapeckou třídní elitu. A zábavná parta sdružuje všechny možné sociální i prospěchové vrstvy – dva Romy, kde jeden je na samém prospěchovém dně (ten je lehce vydělený, ale pouze proto, že je sám orientován úplně mimo třídu a partu starších kluků mimo školu), kluky s prostředním prospěchem i premianty.

Věci, které dříve rozdělovaly, jako je orientace v popkultuře – hudba, filmy, módní hry, kamarádi po škole, postoj k „frajeření“, sporty jakoby ztratily na naléhavosti. Existují, ale jsou jaksi ignorovány, nepředstavují nějaké velké překážky či témata. Spíš rozhodují v pozitivním smyslu slova o tom, kdo s kým se bude radši bavit, či něco podnikat odpoledne či se přímo kamarádit. Někteří jsou v tomto ohledu vyhraněnější a představují tak protilehlé póly spíše kontinuálního přechodu, než dvou oddělených skupin.

Vědci

Přídomek „vědci“ přejímám z loňské výzkumné zprávy (Doubek 2002). Sem kluci zařazují Čestmíra, Jirku, Bořivoje a někdy Svatopluka. Co je opravdu a jediné spojuje, je proškolní orientace a počítačově herní fanouškovství. Jinak každý nějak vybočuje. Dřívější moje definice „vědeckví“ počítaly s odmítáním sportu - soutěží, frajeření, flirtu s dívkami, popkultury pro teenagery, fascinací technologiemi a „vědeckými poznatky“ – zálibou v encyklopediích, naučných filmech, v kamarádění šlo o do třídy silně orientované osoby.

Bořivoj a Čestmír představují extrém mezi vědeckou polaritou v odmítání sportu a popkultury jiné, než vědecko fantastické a „pařanské“² (Václav je označuje za poněkud odstrčené či izolované). Rovněž nejsou úplně aktivní v kontaktu s dívkami (ale baví se s nimi celkem normálně a běžně). Čestmír opakovaně mluví o svých kamarádech, že je to celkem jedno, že se baví s každým, ale líbí se mu například Bořivoj, že mj. *nevotravuje*, což interpretují jako stabilní postoj proti „provokačnímu frajeření“.

Ovšem Jirka – jejich největší spojenec - se dobře orientuje v módě, smskuje si s dívkami ze třídy, líbí se mu hiphop, jazz i rock.

Svatopluk zase nedělá ve třídě žádné rozdíly, vidí kluky i dívky jako jedno kontinuum a oba Jirka i Svatoopluk rádi sportují. Všichni shodně čistě opovrhují všemi drogami, kromě silvestrovských skleniček. Zásadní spojující silou pro všechny jsou počítače a počítačové hry, které úplně nahradily dětské mimetické hry, které tyto kluky ovládaly po prvních pět let jejich docházky do školy.

Odpoledne po škole se nestýkají buď s nikým, nebo spolu mezi sebou, nebo s někým ze *zábavné party*.

Normální, zábavná parta

Alias *frajeři* z předešlých prací. Sem se řadí zbytek kluků. Karel, Honza, Marek, Leo, Radek, Kamil, David, Václav, Petr, Libor. I v jejich případě se jedná o kontinuum s extrémem, kterým jsou Marek, Leo, dále mírnější Libor, Honza, Karel až k typům na pomezí jako jsou Václav či Petr. Tuto skupinu spojuje *zábava*, kterou ve většině případů představují nějaké kolektivní sporty – ping pong, fotbal, floorball, hakisák. Sport je tu obecně nejsilnější spojující prvek. A nejsilnějším ze sportů, který kluky spojuje i odpoledne po škole, je floorball, který chodí hrát společně do jednoho kroužku. Jinak mají každý individuální odlišnosti v tom, co je baví, jestli je baví hudba, filmy, poflakování se po ulicích, holky, vrcholovější sportování či adrenalinové sporty či počítače, v tom jsou velké rozdíly. Obecně platí, že má tato skupina k teenage – popu ve všech jeho podobách blíže. Ovšem někteří kluci již tendují k subkulturám jako je například punk či sk8, které jsou za horizontem nějaké „bravo“ popkultury. Někteří z nich poslouchají jasný pop „jako holky“, jiní moc nevědí, líbí se jim, co se jim podstrčí (ale nejsou proti). Mnozí holdují vlastně stejné „mánii“ jako *vědci*, počítačovým hrám.

Pokud jde o holky, v rámci třídy se tito *normální* kluci vidí spíše jako kontinuum s většinou dívčí skupiny, nevidí se odděleně. Jsou prostě *jedna parta*. Jen Leo a Marek přiznali, že *chodí za holkama*, ale za mladšími, z jiných škol či nižších tříd. Ostatní kluci, pokud se vyjádřili, tak hovořili jen o tom, že se se spolužačkami *hodně kamarádí*, ale popírali, že by se jim přímo líbily. (I toto je ovšem třeba brát s rezervou, či přímo interpretovat tak, že se spíše stydí o tom mluvit).

Proti mému očekávání jen dva z celé frajerské skupiny tráví odpoledne v nějakých mimoškolních partách *v parku*. Naopak většina je rovněž orientovaná do třídy a své „osobní“ kamarády (viz dále) rekrutuje z řad kluků ze třídy.

Oproti sedmé třídě se zásadně nic nemění na principu strukturování chlapecké skupiny. Změnilo se „obsazení“, opět ve prospěch někdejší *frajerské* skupiny. Kamil, Petr a Vašek, dříve počítaní mezi *vědce* mezi ně již počítaní nejsou a sami se mezi ně počítat

² „Pařan“ je slangové označení pro vášnivého hráče počítačových her. Je odvozeno od „pařit“, což znamená hrát počítačové hry.

nechtějí (viz dále). Tím se potvrzuje vývojová logika, kdy *frajerství* představuje nejen kulturní, ale i vývojový rozdíl.

NEJLEPŠÍ KAMARÁDI:

Jestliže výše se mluvilo o jakýchsi „potenciálních“ velkých okruzích, v jejichž rámci mají kluci tendenci *se bavit*, ještě to neznamenal, že by se jednalo o automaticky „party“ či „kamarády“. V rámci, ale ojedinele i napříč těmito okruhy mají kluci své *kamarády* nebo *nejlepší kamarády*. Nějakou definici *kamarádění* zde nedostaneme, kromě toho, že je to ten s kým kluci nejraději chodí ven, kamarádí se po škole či se nejvíc baví ve škole. Zatímco výše se tedy jednalo o potenciální a spíše teoretické rozdělení, bližší pohled na *nejlepší kamarády* nám může ukázat praktické a reálné rozdělení, které je spíše systémem neexkluzivních dvojic či trojic. Jaksi logicky by se zdálo, že „nejlepší kamarád“ může být jen jeden, ale postoj blízký takovému závěru zdůrazňuje jen někdo. Nebudu se tedy věnovat do hloubky možným filosofickým implikacím kamarádění a pouze popíši, jak a pro se kdo s kým *kamarádí*.

Zábavná parta

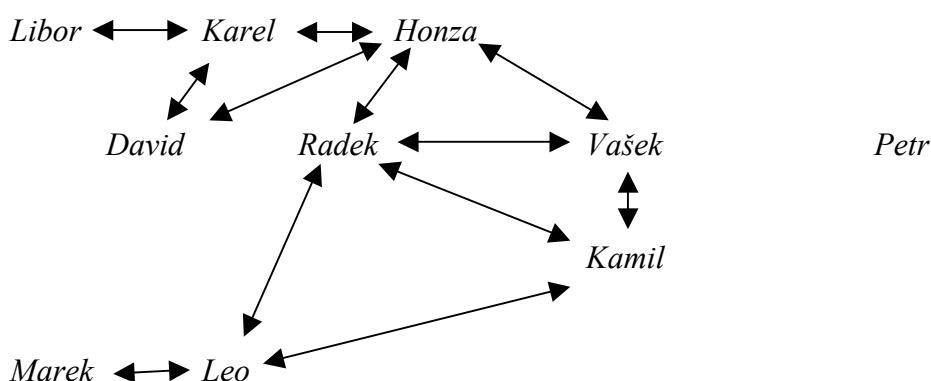

Schéma ukazuje vzájemnou kamarádskou strukturaci uvnitř *zábavné party*. Vztahy nejsou úplně rovnoměrně vzájemné.

1. trojice: Libor, Karel, Honza

Libor:

(S kým se nejvíc kamarádíte?) *No s Karlem, sme takový dva poletové.* (Proč se spolu kamarádíte?) *No von si spíš vybral mě. No tak asi ty zájmy podobný.* (Co vás baví spolu dělat?) *Chodit po skateshopech, takový ty klučičí zájmy, bejt venku, sportovat.* Prospěch roli nehraje.

Karel:

No, mám... (nejlepšího kamaráda) ze třídy... s Honzou, to je ten co sedí vedle mě. (Podle čeho si vybírá kamarády) *nevím... kamarádství... no já nevím! ... tak spíš, že chodíme něco dělat... na hokej, nevím, bavíme se spolu.* (Kdo ho štvě)...*no tak to je můj kamarád David, kterej teda fakt je hyperaktivní že nevydrží chvíli na místě, teda zaprvý neumí mluvit, protože von řekne větu, 3x zopakuje jedno slovo a stejně z toho nic nevyleze... Von řekne 150*

slov, ale vůbec nic to nedává dohromady je neumí seřadit do sebe, nedává tomu tu poslušnost. No a pak protože chce být za každou cenu první a protože chce být u všeho. A tak, samozřejmě je to dobrý kamarád, rozumím si s ním, ale když dojde tady na tohle... no no zkrátka je ho někdy víc, než by mělo.

Honza:

(S kým se nejvíce kamarádíš?)... tak asi s Karlem, je pravda že víc z toho béčka bejvalýho, ale asi nejvíce Karel. (Co je důležité?) Tak nevím... asi... měl by se chovat asi tak normálně... a aby s ním byla sranda, třeba Karel, s tím se dá normálně bavit. (Co je to normální?) Třeba ví kdy přestat, třeba když zlobí, tak ví kdy přestat, ví kdy začít a ví kdy přestat. Nepředvádí se, nemá ty zbytečné řeči jako že zase někdo něco řek, nebo jako von to nemusí moc komentovat.

Tato trojice vychází z vzájemného vztahu Karla a Honzy a posléze Karla a nově příchozího Libora, který k sobě od Honzy přitáhl Karla. Respektive Karel kvůli němu poněkud „opustil“ Honzu. Všichni s shodnou na „proudu zábavy“ – sportování, chození ven, že se spolu mohou bavit. Tato „příčinně - věcná“ analýza nemá prostředky pro zaznamenání zásadních sympatií, které jaksí nemají obvykle jasný věcný důvod, ale prostě to mezi dotyčnými jaksí „funguje“, jiskří. To je podle mého stejně nejdůležitější prvek, který se trochu podobá lásce, či zamilovanosti. Možná to právě mají kluci na mysli, když mluví, že *neví... no prostě se spolu můžeme bavit. Společné zájmy se pak dostávají možná samy...*

2. Pětice: David, Radek, Vašek, Kamil + Petr

David:

To je různý, Honza, Karel a z holek Karla, víc jich je, no. (S kým jsi rád odpoledne?) s holkama, tak jako mě připadá, že někdy jako s těma holkama se dá víc povídat teda, než jako s těma klukama, protože někdy těm holkám se můžete jako svěřit víc, jakože voni to pochopěj víc, než ty kluci.... Ale tak je to různý, podle toho na co mám náladu... jako nemůžu říct, že jako s jedním pořád jsem venku... třeba teďka hodně chodím s Karlem na kolečkáče.

Vašek

(S kým se kamarádíš?) S Kamilem, s Honzou, S Davidem... a s Radkem. (Hraje v tom roli prospěch?) No spíš, jestli je to dobrý kamarád. (Podle čeho si je vybíráš?) No jestli se mnou kamaráděj, jestli jsou na mě hodný a tak.

Kamil:

(S kým se kamarádíš?) Vašek. (Proč?). Podle chování, teda ne jako podle chování, podle sympatie. Že má dobrou povahu, že má smysl pro humor. (Máte společný zájem?) Hudba stejná nás baví. (Jsou kamarádi lepší ve třídě nebo mimo ni?) Někteří ve třídě, Vašek, někteří mimo (na chalupě). (V čem si rozumíte?) No třeba že řeknu že se mi chce ject tam a on řekne jo, a jedem spolu.

Radek:

(S kým se kamarádíš?) Nejvíce asi s Romanem, nebo s Honzou Kratochvílem. (Proč?) No máme třeba podobný zájmy, zajímáme se o sport, fotbal.

Petr:

Baví se se všemi, z dřívějšího A má nové kamarády, ale nikoho neuvádí, že by s ním chodil ven, či se nejvíc kamarádil, ani sám u jiných uváděn není. Je v tomto ohledu ve třídě trochu osamělý, ale nikdo ho neuvádí jako „odstrčenou osobu“.

Tato pětice není žádný koherentní útvar, sestává se vlastně z trojice Romana, Václava a Radka a dvou osamělejších postav – Davida, který se kamarádí zčásti také s Karlem a Honzou, a Petra, který nepatří k nikomu, ale v tomto okruhu jsem ho nejvíc vídal.

Kritérium *podobných zájmů* a toho *mít se o čem bavít* platí i zde. I zde rozhodujícím společným zájmem je sportování, porozumění. David se zmiňuje o fenoménu, který se objevuje nově zhruba právě v osmé třídě. A to je onen intimní konverzační kontakt - svěřování. S tím pocitem, že holky nějak víc chápou "některé věci", co je to "pochopení" v tomto ohledu? Domnívám se že se jedná o vývojový „konverzační průlom“ – posun od „mlčenlivé“ provokačně sexuální komunikace z dřívějších let k reálné intimitě.

3. dvojice Leo – Marek

Leo:

Nejlepší kamarád je Marek. *Ještě potom mám... Romana, Radka.* (Podle čeho) *Hrajou třeba fotbal, floorball, různě.*

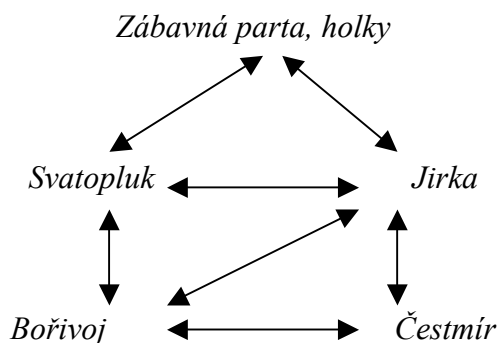
Marek:

S Leem. Myslim, že jo (Hraje prospěch roli), mezi klukama, mezi holkama moc ne. (Podle čeho si vybíráš kamarády, co je na Leovi) *Je srandovní, dělá blbosti, jako všichni kamarádi.*

Leo a Marek jsou Romové a drží spolu a zároveň stranou ostatních ne snad pro nějakou šikanu ze strany třídy, ale protože patří do mimoškolní romské party a touto společnou mimotřídní a mimoškolní orientací drží dohromady. S *klukama ze třídy* nikam nechodí. Leova pozice ve třídě bývala dlouhá léta velmi dobrá, takže v jeho případě se určitě nejedná o nějakou rasovou segregaci. Marek má trochu problémy s docházkou do školy a tak v jeho případě se může jednat maximálně o „časovou segregaci“, že mezi kluky už ve třídě moc neproniká. Jejich *společný zájem* je rovněž sportovní, ale taky a ještě silněji tu jde o *zábavu, o dělání blbostí, srandu.*

Všichni kluci ze *zábavné party* popírají, že by prospěch nebo škola nějak hrály významnou roli jako kritéria kamarádění.

Vědci

Svatopluk:

No tak nejvíc s Jirkou, pak s Bořivojem, pak třeba s Honzou a pak i s ostatními, i třeba s holkama se docela kamarádím, třeba s Dankou, se Zuzanou a jako se všema, si myslím. (Podle čeho si je vybíráš) No tak nevim, asi podle zájmů asi...jestli si s nima mám co říct nebo tak.

Jirka:

Velmi přátelský typ, mnohými uváděn jako kamarád, ale sám své sympatie nevyjádřil. Dle pozorování ve třídě to ovšem odpovídá schématu výše.

Čestmír:

(Z nově přichozích ze druhé třídy) Tak jako jedinej novej kamarád, jako fakt kamarád, je Jirka. (S kým se kamarádíš?) S Bořivojem. (Co se ti na něm líbí?) Je chytrej, zábavnej... a nevoravuje třeba jako jiný... (Záleží na prospěchu při výběru?) ne, vod toho, jak se chovaj. (Bořivoj)... no to von je (chytrej), ale nejenom ve škole, ale třeba i v jinejch.

Bořivoj:

Ten Jirka, s tím docela kamarádím....

Vědci jsou skupinou, kde jistou extremistickou dvojicí jsou právě Bořivoj a Čestmír, kteří s ostatními kluky ze *zábavné party* nechodí ven sportovat, ale jinak se silně spojují s Jirkou, který naopak sportuje a ve svých zájmech je blízko i *zábavné partě*. Volně se k nim připojuje Svatopluk, který se jinak kamarádí i se *zábavnou partou* a *holkama*. Společně ovšem mluví vlastně o podobných věcech, jako *zábavná parta*, i jim je o nějakou „zábavu“ a nikoli nudu či utrpení, jen je tato zábava provozována více vsedě a jinak se dotýká vlastně identických témat (počítače, viz dále).

IDENTIFIKAČNÍ OKRUHY

Televize/ film /počítačové hry

Na rozdíl od nižších tříd se zdá, že otázka televizních pořadů či filmů nehraje pro uskupování kluků, či jejich identitní orientaci nějakou zásadní úlohu. Není to nejdůležitější, o čem se vedou řeči. Tematika i pořady zůstávají vlastně stejné, jaké byly již od přibližně čtvrté třídy. Obecně populární jsou sci-fi – dobrodružné tituly, jako je *Star Gate – Hvězdná brána*, *Mc Gyver*, někde stále trvá láska ke *Star Treku* (Čestmír a Václav) a obecně shodným identifikačním objektem pro většinu kluků byl posléze film *Pán prstenů* a v něm zejména postava Chodce – Aragorna. Tyto tituly ovšem nepůsobí jako identifikační značky pro nějaké vzájemné rozdělování. Spíš se jedná o filmové zájmy typické pro daný věk, které ovšem začínou být patrně v blízké době opuštěny.

Příznakem toho by mohlo být to, že u některých se objevují ojediněle zájmy na nových, exotických, „dospělých“ filmech – Karel cituje *Psycho*, ve kterém by si chtěl možná zahrát (otázka byla položena, v jakém filmu by dotyčný chtěl hrát) a zdůrazňuje, že to původní Hitchcockovo. Libor zase se smíchem říká, že nejradši se v televizi dívá na nedělní ranní pohádky, což není známka infantilnosti, nýbrž dospělosti, protože už necítí potřebu se ke svému dětství nějak negativně vymezovat, ale sebeironicky se k němu přihlásit a zároveň tím trochu shodit tu zálibu v „dětinských“ akčních filmech. Také se hlásí ke starým italským komediím a nikoli nějaké akci či fantasy, což je opět známky dospělejšího přístupu.

Obecně je pozornost mnohem silněji posunuta do oblasti počítačových her. Zde jsem zaznamenal posun od „stříleček“ ke „strategiím“. Mnohem více se kluci ve třídě baví o jednotlivých titulech těchto her, než o filmech. Jediný rozdíl mezi „vědci“ a „frajery“ tkví v tom, že vědci chápou hry expertně – znají je do hloubky, někteří rovněž pěstují i hardwarovou stránku věci – rozebírání počítačů na díly atd. Frajeři naopak mají hry jako jednu z řady *zábav*, které je baví. Takže vědci o počítačových hrách mluví pořád, zatímco frajeři je někdy hrají, někdy o nich mluví, ale nezkoumají je. Zmíněný posun od *stříleček* ke *strategiím* zasahuje obě skupiny stejně. A v obou je patrná tendence *střílečky* považovat za něco méně hodnotného, okrajovějšího. I zde je tento postoj mírně morálně zabarvený.

Popmusic

Výběr hudby mezi kluky není homogenní a nemohl by sloužit jako nějaké hromadné identifikační pojivo. Někteří kamarádi sledují tutéž hudbu (Romové Leo a Marek – Sisko, *černou hudbu*; Karel a Libor se dali na punk a líbí se jim Sex Pistols, Zóna A), někteří sledují hudbu téměř jako dívky (Kamil a Natalie Oreiro, Jirka a hiphopové hvězdy Ice Cube a DMX, kluci, kteří nevědí co, ale poslouchají *to co se poslouchá*), ale celkově to dohromady nedává jednotný obraz ani zdroj. Pop, hiphop a poprock je čerpán z televize (MTV) či z rádií (Impuls, Kiss), okrajovější věci (jako Jazz či punk) se k dětem dostávají skrze nějaké mimoškolní prostředníky (Libor si punk přinesl ze svého minulého působiště), z Internetu a patrně i z dalších zdrojů. Celkově to působí jako „klid před bouří“, jako stav „přenošeného dětství“, které se pomalu probírá k pubertě a subkulturní identifikaci, ke které právě začíná docházet (punkeři nemají rádi techno a elektroniku, protože to hrají stroje a ne lidé). Zastoupeno je mnoho žánrů, dominuje pop, absentují všechny radikálnější odnože a výboje

rocku, elektroniky či jazzu. Z českých (slovenských) interpretů je zastoupen pouze pop v podobě Petra Kotvalda (Kamil) a punk v podobě Zóny A. Z hudebních starostí se vydělují pouze radikální vědci Čestmír a Bořivoj.

Knihy a časopisy

Pokud jde o knihy, byla čtenářská situace překvapivě dobrá – ze čtrnácti kluků pouze tři odpověděli, že je čtení nebaví a vůbec nečtou. Byli to Honza a Romové Marek a Leo, všichni ze *zábavné party*. Zbytek se tak či onak vyznával k tomu, že ho čtení baví nebo *zrovna docela začalo bavit*.

Mezi zábavnou partou:

Honza, Leo, Marek nečtou. Karel čte prý taky rád, *knížky pro mládež, o drogách a tak a taky detektivky snesu*. Libor čte, dostává od otce knihy a musí otci dělat referáty o tom, co přečetl – prý mu to nevadí, říká že by si sám neuměl dobře vybrat. Z časopisů pak čte *kolařské časopisy*. David čte *hodně*, Harryho Pottera, a pak *takový ty magický věci, vo ufonech, Hobbit a takový*, rovněž říká, že *to je zajímavý, zrovna tak poslední dva roky mě baví číst*. Petr čte *dobrodružný knížky, Hoši od bobří řeky*. Václav čte *fantasy – Pán prstenů, Harry Potter, Sherlocka Holmese*. Radek čte *dobrodružné knihy, Rychlé šípy jsem teď začal číst, Harry Potter taky čtu, ale tolik mě to nebaví jako Rychlé šípy*. Kamil čte *foglarovky, do skauta nechodim, ale líbí se mi to, jak jsou ty kluci takhle spojený*, odebírá měsíčník „Seriál“.

Mezi vědci:

Čestmír říká, že čte: *O Egyptě dobrodružnej, něco jako deník nějakého pisáře, já jsem to četl už sedmkrát, jmenuje se to Řeka bohů*. To je prý první díl, druhý četl jen třikrát. Jirka čte *Úžasnou zeměplochu od Terry Pratcheta*, čtení ho začalo bavit prý tak před dvěma lety, předtím ho nebavilo. Kromě knih čte *časáky o počítačích, občas nějaký ten Spy*. Bořivoj čte: *Verneovky, Pc Gamer, Score a takový časopisy*. Svatopluk čte nejraději *fantasy, nebo takový napínavý*, ale Harryho Pottera nečetl a číst ani nechce.

Jak je vidět, mezi oběma „skupinami“ není žádný velký rozdíl. Kluci se obecně drží tří žánrů – fantasy + magie (Pán prstenů, Hobbit, Harry Potter, Úžasná zeměplocha, Verneovky), detektivky a foglarovky. Pokud jde o časopisy, ani zde již nemůže být řeč o nějaké opozici ABC a Popcornů či Brav. ABC nahradily „pařanské“ časopisy jako Score či Pcgamer. Z Bravo nevidím žádnou náhradu, možná se ještě ve třídě objeví, ale kluci o něm nemluvili. Spíše se zdá, že odebírané či kupované časopisy kopírují individuální záliby, které již nejsou tak hromadně sdílené. Naopak knižní obrazová kultura je dosti homogenní.

Koníčky

Pod „koníčky“ se skrývá směs aktivit, které kluky baví dělat v jejich volném čase. Není to úplně koherentní kategorie, neboť pokrývá jak věci, které „prostě baví“, tak to, do čeho jsou kluci „opravdu zažraní“. Jakými malými subkategoriemi by mohly být sportovní koníčky, počítače, domácí zvířata. Ty ovšem nepokrývají vše – pak jsou tu všelijak orientovaná sběratelství, skautské kroužky, pěstování bonsajů ad. Zvažoval jsem, jestli se jim

nevěnovat odděleně, ale nedělají všichni všechno a protože je to zajímavější spíš v kontextu, nechávám vše najednou.

Zábavná parta

Libor chodí na matematiku, dříve dělal závodní lyžování, ale nechal toho kvůli zdravotním problémům, dále chodí na plavání, angličtinu. V jeho zájmech to nejvíc „jeho“ jsou adrenalinové sporty, obdivuje freestyle biking. Trochu ho baví počítače, Internet. V zimě ho baví snowboarding.

Karel se vyznává, že nejvíc ho baví *sporty a počítače. Basketbal, floorball, baseball, a když je příležitost tak nohejbal. Je to jako kroužek v podstatě, tyhle sporty, je to spíš vo tom, že mě to baví a že se u něčeho potřebuju vyřvat.*

Honza chodí na floorball, kterému se věnuje co nejvíce, trénuje i s mladšími a se staršími, je tam třeba 4 hodiny, hraje hry na počítači, píše na něm úkoly, kreslí si, ale není fanatik. Chová zvířata, rosomáky, chodil do přírodovědných kroužků.

David říká, že ho *hodně baví čtení, Fotbal hodně, dělá ho závodně, bruslení na štvanicí na ledě, bruslení normálně, floorball, basket, plavání.* Plete si náramky, když chce, protože *ty od holek, co dostal, moc nevydržej.*

Radek: Hlavní Radkovou vášní je floorball. Počítač prý moc nepěstuje, někdy si někde zahraje, například u mámy v práci, ale doma nemá počítač. Dřív dávno sbíral známky, už nesbírá.

Václava baví rybaření (na Sázavě) a rád modelaří. Vyrábí modely letadel jen tak, sám pro sebe. Chodí na skautský kroužek. Dále ho baví počítače. Hraje v LŠU na flétu.

Kamil: každý den musí hrát odpoledne hodinu na klavír, což ho ovšem prý baví a dělá to rád, pak chodí *za kamarádama, hrát na počítači nebo floorball, hokej jen tak s tenisákem venku.* Dřív ho zajímaly zvířata, teď už ne, zajímají ho auta, mercedesy, BMW, drahá auta. Ve škole chodí na basketball, dívá se rád na českou fotbalovou ligu, fotbal ho teď zajímá víc než hokej. Dostal se k němu díky kamarádům, a podle všeho ho sportování baví taky hlavně kvůli kamarádům. Vymýšlí dokonce strategické stolní fotbalové hry s kluby a hráči ve stylu her jako jsou „dostihy a sázky“. Sbírá obrázky zpěvačky Natálie Oreiro.

Petr chodí do skauta, se kterým jezdí o víkendech do přírody. Dříve se věnoval atletice, ale ta ho už nebaví a tak jí zanechal. Zvířata ho nezajímají, ale zajímá ho flóra, aby když přijde do lesa věděl, jak se jaký strom či květina jmenují. Sbírá hlavolamy a auta. Na otázku, co dělá nejradši, odpověděl na prvním místě, že rád spí a dále že rád jí, hraje na počítači

Leo: nejradši *chodí ven s klukama (se staršíma), hraje floorball.*

Marek je na tom téměř stejně – nejradši je venku se strašími kluky, dál ho baví, sporty, chodí ve škole na basketball, hraje fotbal.

Vědci

Svatopluk: chodí do školy na keramiku, hraje floorball. Staví plastické modely letadel, s tátou, který staví *lítačí* modely. S mámou vaří, baví ho vařit.

Jirka: Občas se dříve pokoušel o vynalézání, ale svojí snahu hodnotí nyní ironicky *většinou to špatně dopadlo*. Dřív ho rovněž velmi bavilo lego. Od dětství vysedává u počítače, ovládá kompletní počítačovou komunikaci přes Internet (má internetové přátele), miluje počítačové hry, při kterých *se do toho dokážu ponořit a úplně zapomenu na ostatní starosti*. Vedle toho ho baví kreslení a chodí na kroužek kreslení. Hraje floorball, ještě ne závodně, ale po prázdninách bude prý *hrát za Bohemku*. Pěstuje bonsaje a baví ho nakupovat. Zajímá se o auta, fandí Formuli 1 – stáji McLaren.

Čestmír: Počítač je doslova celý jeho svět, takže rodiče musí jeho vášeň mírnit. Má jej povolený v pátek, sobotu a neděli vedle toho chodí ještě na počítačové kroužky. Především na počítači hraje hry. Vedle počítače hraje na mámin popud tenis, který ho vůbec nebaví - především prý proto, *že tam dělají pořád to samý*. Celkově ho ovšem sportování jako takové nebaví. Druhou jeho vášní vedle počítačů je sběratelství - sbírá karty Star Trek.

Bořivoj: Jeho jedinou a zásadní láskou, stejně jako u Čestmíra jsou počítače. Hraje na nich hry, doma má svůj počítač, vlastní ho prý již rok. Vedle toho ještě chodí na počítačové kroužky. Sporty nepěstuje žádné.

Z uvedeného vyplývá, že jedinou „zájmovou“ dělicí kategorií je vášeň ke sportu – ale ani ta není stoprocentně účinná, neboť i dva z *vědců* sportují. Tento sport také není „kariérovým“ sportem, kde by se kluci viděli jako sportovní hvězdy, ale spíš „komunitním“ sportem, tedy sportem, který je společenskou zábavou. Naopak *počítače* jsou všeobecně sdíleným zájmem, který pouze v případě „extrémních vědců“ jde do hardwarové „strojové“, či „mechanické“ hloubky. Ale na příkladě Karla vidíme, že na softwarové úrovni je expertství společné i *zábavné partě*. Na uživatelské úrovni je pak společné všem.

PROFIVOLBA

V osmé třídě začíná být další vzdělávací budoucnost naléhavá. Kluci se ještě nemusejí nutně rozhodnout, ale jejich prospěch na konci osmé třídy je již započítáván do přijímacího řízení na středních školách a tak ti, kteří chtějí pokračovat dál, musejí již věnovat pozornost tomu, jak si stojí. Otázku profivolby sledujeme každým rokem, ale teprve nyní jí uvádím jako velké téma.

Zábavná parta

Libor:

Představuje velmi zvláštní případ. Chodil na gymnázium, ale odešel kvůli konfliktům, prý s profesorem na matematiku. Na gymnázium zpět už nechce, znechutilo se mu to. Jeho srovnání gymnaziálního a základoškolského milieu je velmi zajímavé: *Gymnázium ...No já bych neřek ani náročný, ale je to tam je úplně jiný, nejhorší jsou ty profesori, je to takový nepříjemný, učitelé vám vykaj, to prostředí je nepříjemný, ... ty vztahy jsou jiný, víc jako vysokou školu mi to tam připomínalo, než nějakou základku. Taky je tam víc informací, který se musí pojmout... a rychlejš. Nemůžu posoudit, zda je to jeho gymnaziální minulostí nebo domácí výchovou (Otec mu zadává referáty, motivuje ho k intelektuální činnosti), ale ve srovnání s ostatními kluky ve třídě působí v rozhovoru jako o několik let starší, v podstatě dospělý mladý muž. Slovníkem, schopností se vyjadřovat, svými stanovisky, humorem. Sám se ovšem za intelektuála nepovažuje. Chtěl by na hotelovku, vaření tak jako baví mě to. Uvědomuje si jazykové nároky a na tuto budoucnost se celkem systematicky připravuje, jezdí do Anglie na jazykové kursy. Když je dotázán na vysněné zaměstnání, říká se smíchem: *No já nevím, já jsem vždycky chtěl být hasičem, ... nebo třeba... nějakéj obrovskej hotel vlastnit.**

Karel:

Karel říká, že by chtěl *na školu. Bud' na polygrafii, nebo na programátora, nebo na počítačovýh grafika... no babrám se v programech, dělám si obrázky... různý no.* Při otázce na reflexi jeho dosavadní snahy ve škole svoje intelektuální schopnosti nepodceňuje, přičítá své problémy lenosti, za kterou sám sebe kárá: *No tak... spíš problémy, že se to neučim a že se na hodiny nepřipravuju, takže někdy je čtyrka, někdy je jednička.* Představy o své budoucnosti má konkrétní a vycházejí jasně a intenzivně z jeho zájmů.

Honza:

Své představy nemá zdaleka tak jasné: *Tak ted'ka sme měli v počítači tam máme nějakéj program jako na zjištění nějakýho zaměstnání nebo nějaký testy a tam mi vyšlo nějaký jako elektronika tak tam bych jako asi chtěl jít.* Jeho volba nevychází z žádného jasného koníčka, je to spíš přibližně to co by se asi k němu hodilo – v podstatě na základě dotazníku, spíš než osobní, neřkuli vášnivé volby.

David:

Má představu i o konkrétním místě, ale rovněž se nerozhoduje na základě koníčka či vášně, ale na základě „praktického rozumu“. *Podnikatelská myslim to je, někde tam i máma chodila a říkala, že to je bezvadný... já bych to chtěl zkusit bez zkoušek... tam je průměr 1,5... ted' to musím zase dotáhnout....* Rádcem mu není dotazník, ale rodiče. Taky pracuje se

svými reálnými možnostmi: *Se počítá konec osmičky a půlka devítky (prospěch). Rodiče, no voni chtějí abych dělal hlavně něco, co mě baví, máma říkala že mi jako nebude říkat, že musím jít jako někam na doktora, ale hlavně ať to není nějaký jako kopáč, tak to sem jí řek, to ať se jako nebojí.* Rodiče zde radí, ale netlačí na nějaké profesní dědictví, nýbrž pouze na zachování či pozvednutí sociálního statusu, který jejich syn již má.

Radek:

No, představu úplně ještě nemám... možná něco s počítačovou technikou, ale ještě nevím... Radek patří do skupiny kluků, kteří ještě nevědí – ani vášeň, ani praktický rozum jim nic neradí a do ničeho je nenutí. Rodiče..., jako mě podporují, ale neříkají... co bych měl dělat, jako že když přinesu špatnou známku, tak říkají... ale že by mi říkali, budeš to, nebo to, to ne. Rodiče jsou i zde zmíněni, ale jsou ve stejné situaci, jako jejich syn. Svě reálné možnosti nehodnotí a neoperuje s nimi.

Kamil:

Tak to já nevím... na střední... ale nevím. Kamil má jasno o sociálním statusu, který by měl zaujmout, ale ani vášeň ani praktický rozum ho nikam nesměrují. Rodiče říkají, že se má učit jazyky, nebo matiku a fyziku. *Jako že když budu na tohle, tak budu potřebovat jazyky, když na tohle, tak budu potřebovat matiku a fyziku. Angličtina, přírodopis mě bavil a letos baví míň no a potom ještě... to je asi všechno.... Matika... no je někdy zajímavá... ale já si spíš myslím, že je důležitá, než by mě bavila.* Nemusí se prý moc namáhat, když se jí musí učit. Rodiče mají dost jasnou představu o reálných předpokladech různých řešení a Kamil též, ale ani on, ani rodiče jej samého ještě nedovedou odhadnout.

Václav:

Asi dělat nějakýho počítačovýho mága, počmága. Ačkoliv je tato odpověď tak trochu vtip, vychází z nějakého koníčka či vášně, ale na reálné rozměry ještě nemyslí. *Ještě nevím jakou školu.* Jeho reálné možnosti jsou celkem široké, takže jeho snění má z čeho vyjít: *No hodně (baví předměty) - fyzika, matika, chemie, zeměpis, dějepis, a nebaví čeština a hudebka.* Svě rodiče nezmiňuje, jen že počítače ho baví společně s tátou, takže nějaký vliv tu je, ale právě spíše na té straně vášně.

Petr:

Bych chtěl bejt jako záchranář, v sanitce, jako sanitář nebo tak něco. Jeho představy jsou silně fantastické, vycházejí spíše než z vášně – koníčka a z nějaké představy imponujícího hrdinského povolání. (To co ex-gymnazista Libor ironicky shazuje jako že vždy chtěl být hasičem je zde bráno vážně) Ani reálné rozměry, ani reálné možnosti ani rodiče nejsou zmíněni.

Marek:

Marek má překvapivě jasno, co by chtěl dělat, že by chtěl do učení: *Kuchař, číšník.* Proč, to neříká. Víc se o to ještě nezajímal. Není proškoleně orientovaný, nebaví ho čeština, fyzika, baví ho tělocvik a výtvarka. Ani o koníčkách ani o rodičích se nezmiňuje.

Leo:

Neví vůbec nic a nezajímal se o to ještě. Není proškolně orientovaný, ani o koníčcích ani o rodičích se nezmiňuje. Ve škole ho baví *výtvarka* (je velmi talentovaný), nebaví chemie.

Vědci

Jirka:

Je silně proškolně orientovaný a jeho odpověď je jasně intelektuální. *No, docela se mi to tady líbilo, ale už se docela těším na střední, už je to takový... není to vono.... No zkusil bych to na umprum, žižkovský. Na scénografii.* (líbí se mu divadlo a hlavně film). Nějaký ústupek si nepřipouští. *Kdyby to nešlo, tak bych asi šel na architekta.* Jeho představy vycházejí jasně z jeho koníčka – vášně pro *kreslení*. Učí se velmi dobře, takže jeho představy se opírají o reálné možnosti. Rodiče nezmiňuje.

Svatopluk:

*No, já nevím, já mám takový vždycky období a to je každou chvíli něco jiného, tak zatím nevím zatím to nemám pořádně ještě sjednocený.... Asi jako něco jako podnikatel.... Žádnou určitou volbu ještě neprovedl a jeho prozatímní představa je vedená asi spíš praktickým rozumem a zčásti je ještě dosti fantastická. Z konkrétního koníčka nevychází. Z něj vychází spíš alternativní „horší“ volba: *No já sem myslel, že kdyby mi nevyšlo jako na střední školu a měl bysem jít na učení, tak bysem asi šel na kuchaře...* (baví ho vařit, vaří s mámou) *ve škole baví fyzika i ten trochu dějepis a němčina... vůbec nebaví přírodopis a chemie. S prospěchem... moc ne spokojenej, chtěl bysem to zlepšit.* Svě předpoklady ovšem vidí v reálných proporcích.*

Bořivoj:

U Bořivoje vychází jeho volba rovněž jasně z jeho koníčka – vášně. Ale úplně konkrétní rozměry to ještě nemá: *Nějakou elektrotechniku.... No já nevím, co to je, prostě nějaká elektrotechnika.* Když je dotázán na to proč, odpovídá napůl záchranářsky, napůl právě „hardwarářsky“: *Tak asi někde, kde by se něco... opraváře nejspíš.* Učí se rozhodně tak, aby to bylo možné.

Čestmír:

I zde velí volbě jasně silný koníček: *Asi programátora. Táta říkal, že kdybych měl dobrou angličtinu, tak mě přihlásí na nějakou, co je zaměřená na počítače.* Rodiče zde mají velký vliv, který neurčuje co, ale je zacílen k tomu „aby“, tedy přimět Čestmíra k realizaci.

Jak vidno, nikdo nemá ještě naprosté jasno v tom, kam půjde, či co si zvolí a škála konkrétnosti je dosti široká. Motivace jsou zčásti vedené zájmem, koníčkem, zčásti sny a zčásti praktickým rozumem – snahou o nějaký sociální status. Tlak rodičů je tu a tam patrný – nejvíce u motivací vedených praktickým rozumem, u koníčkových naopak spíše chybí (ne že by zde chyběl ovšem nějaký vliv). Celkově u nikoho nevidím identifikaci s „otcovským řemeslem“. Tu a tam je nějaká shoda v koníčcích z volného času, kdy otec i syn mají shodné hobby, které se u syna prosazuje jako možné budoucí povolání, ale nikde není vidět žádné profesní dědictví. Revize reálnými konsekvencemi – předpoklady a možnostmi se tu ještě neuplatňuje.

DROGY A ALKOHOL/ ZAKÁZANÉ OVOCE

V sedmé třídě jsem pozoroval u dívek objev závratí, temnoty jako jakýsi zásadní pubertální zlom. Dívky se rády chlubily svými zkušenostmi ať už reálnými nebo jen vysněnými se „zakázaným ovocem“ – alkoholem, kouřením, „nebezpečnými známostmi“ se staršími chlapci mimo třídu. Jak jsou na tom kluci?

Zábavná parta

Libor:

Kouření se mi hnusí... Tatínek je sběratel vína a to je zajímavý... no to asi k tomu hoteliérství patří.

Karel:

No tak alkohol... nedalo by se říct, že bych ho uznával, ale tak myslím si že nějak moc jako neškodí... teda podle mě, to je jenom muj názor. Člověk teda něco vypije, vyspí se.... (Kouření) No tak to... to já moc neuznávám.... Tak za a mi to nepříjemně smrdí... a už z toho, že to způsobuje rakovinu, že teda... černaj plíce... jako že teda ten alkohol něja výrazně tomu organismu neškodí, ale ty cigarety jo... většinou jako ten alkohol tak... jednou za čas, kdežto ty cigarety, jak se do toho někdo dostane, tak už je to krabička denně a to už potom... (tvrdé drogy) no, zatím jsem se setkal jenom s marihuanou a... kokainem? Heroinem? Nevim. Něco z tadyhletý tvrdý drogy.... No, podle mě, když se do toho někdo dostane, tak už je z něj jenom troska... okrádá rodiče o peníze a už to musí mít a už se z toho nemusí dostat... (Zkusil bys to?) Asi ne... protože ty následky vidím v televizi, slyším to v rádiu, na internetu jsou fotky, když vidím ty následky, tak vidím, kam bych se asi dostal.

Honza:

Vo tom alkoholu... vo tom pivu?... no poslední dobou si myslím, že ho asi pít nebudu a to už se asi nezmění, určitě. A ty jiný alkoholický nápoje, třeba to šampaňský, tak třeba když jsme u tý babičky na narozeninách, tak jsem rád, když nám něco daj, ještě s tím stejně starym bratrancem to vždycky čekáme, na tu skleničku, to vždycky vypijem nejdřív... si myslím, že až budu starší, že mi to už tak chutnat nebude, spíš jen tak... (Kouření) kouřit nebudu, mám proto dva důvody, že jsou ty cigarety drahý a pak že rodiče moc nekouří, tak... no samozřejmě jsem si to už zkusil, ale... ta babička, to mě určitě odradilo, že měla tu mrtvici. Jiný drogy... určitě ne. Aspoň ne teď. (Ale že by si měl v budoucnu vyzkoušet tu marihuanu, aby věděl, jaké to je).

David

Nekouří, alkohol ne, no tak na Silvestra ten dětskej šampus, jako to jo. Trávu nezkoušel a ani mě to teda neláká. No já hlavně kvůli tomu sportu... i když někdo říká, že kouřením se roztahujou plíce, tak je to vlastně lepší pro ten fotbal, ale já říkám, že je to blbost.

Petr:

Nekouří, trávu nezkoušel, alkohol jako na Silvestra víno, to si jako dám, ale... jinak ne.

Václav:

Nekouří, nezkoušel, alkohol nic, tráva nic, nezajímá ho to.

Radek:

Nekouří, trávu nezkoušel, *alkohol to jo, ale ne bez dozoru rodičů, ale moc mi to jako nechutná... jako becherovka to mi nechutná to je takový hořký... pivo to mi chutná teda akorát když je vychlazený, teplý se to nedá, víno to jo, to je dobrý.*

Leo:

Trochu kouří. Pije jen na oslavách skleničku. Trávu nekouří.

Marek:

Kouří, drogy nezkoušel, alkohol vyzkoušel.

Vědci

Jirka:

Občas se napiju nějakýho toho piva vod táty, ale jinak ne. Nekouří, nefetuje. Myslí si, že ve třídě to někteří lidi zkouší s trávou a alkoholem, ale absolutně s nima nesouhlasim, protože tím si absolutně zkaží život.

Svatopluk:

Nekouří, alkohol jen na oslavách ochutnal. Tráva ho *vůbec neláká – nevím vůbec proč to dělaj.*

Bořivoj:

Pivo možná tak jednou dvakrát a moc mi nechutnalo. Jinak nic.

Kluci v osmé třídě stále ještě zlomový element temnoty popírají. Ani jeden z nich, včetně největších frajerů, se nechlubí zvláštními zážitky. Pokud jde o kouření, jen dva z celé čtrnáctičlenné skupiny přiznají, že *občas kouří*, ale ani ti to nečiní s pýchou. Nikdo z nich nevypráví bohatýrské historky o nějakých svých známých, kteří nějak vyvádějí. Jen někteří přiznávají určité zkušenosti s alkoholem, ale stále na kontrolované „dětské“ bázi – že dostanou jen někdy *na Silvestra*, nebo *když má babička narozeniny* nějaké to víno nebo dětský šampus. Všichni svorně popírají, že by měli nějaké zkušenosti s marihuanou. Ba co víc – všichni zastávají různě silný moralistický postoj vůči všem těmto věcem. Zrnko pochopení se najde pouze pro alkohol, který lze *vyspat*, ale jinak téměř všem cigarety *smrdí*, a ostatní drogy odsuzují všichni šmahem.

Domnívám se, že by bylo pošetilé se domnívat, že tento „idylický“ stav je něco co je příznačné pro kluky v daném věku. Dokonce si myslím, že se tento stav nedá považovat za stoprocentní realitu. Co je ovšem podstatné, je ono moralistické stanovisko, které se tak liší od experimentálního dívčího okouzlení. Kluci zde se z nějakého důvodu drží ideologie střízlivosti. Potenciální svody jsou stále viděny spíše jako věc budoucnosti, stavu, který ještě nenastal. Kluci se svorně nemají ještě za dospělé, když o těchto věcech diskutují s dospělými. V tom se od dívek rovněž liší. V reálných třídních konverzačních situacích se na tuto tematiku samozřejmě dostává a rétorika zde není tak skautská. Ovšem i tak se zdá, že dívky ve třídě své spolužáky kluky stále ještě svými ambicemi zaráží. Jakoby se zdá, že

zatímco se dívky zcela bez ohledu na svůj prospěch či sociální postavení snaží nějak ušpinit, kluci si naopak „myjí ruce“. Zvláště se tu jakoby vrací „hygienická“ tematika, studovaná v mém textu o čtvrté třídě (Doubek, Rybová 1999).

LITERATURA

Doubek, D.; Rybová, M.: (1999): Kamarádství a hygiena. In: PSŠE: 4. třída. Praha, KPŠP interní tisk.

Doubek, D.: (2002) *Puberta v 7. třídě*. In: PSŠE: 7. třída. Praha, KPŠP interní tisk,.

Pražská skupina školní etnografie (1999): 4. třída. Praha, interní tisk.

Pražská skupina školní etnografie (2002): 7. třída. Praha, interní tisk.